

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ ПОСЛУГ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF THE PROVISION OF SERVICES RELATED TO VIRTUAL ASSETS

Зарічанський Г.В., аспірант
кафедри господарського права і процесу

Національний університет «Одеська юридична академія»

Будурова Г.М., к.ю.н.,
доцент кафедри господарського права і процесу

Національний університет «Одеська юридична академія»

З появою криптовалют та блокчейн-технологій у світі виникла потреба в регулюванні діяльності з надання послуг, пов'язаних з віртуальними активами. Україна та країни Європейського Союзу шукають оптимальні рішення для забезпечення законності та безпеки у цьому сегменті економіки. Правове регулювання має великий вплив на розвиток ринку віртуальних активів та діяльність суб'єктів на ньому. Чіткі правила сприяють збільшенню довіри до віртуальних активів та приводять нових учасників на ринок віртуальних активів, який вже досить тривалий час є сформованим та діючим, у тому числі, в Україні. З точки зору держави, врегулювання ринку віртуальних активів може забезпечити додаткові надходження до бюджету, які можуть бути спрямовані на фінансування інших секторів економіки, як наприклад медицина, освіта, наука та інші.

Дана стаття присвячена дослідженню проблематики юридичного визначення та охарактеризування послуг, які пов'язані з віртуальними активами та суб'єктів, які надають такі послуги, на національному рівні, з огляду на досвід врегулювання питань пов'язаних з віртуальними активами у Європейському Союзі. Особлива увага приділяється перспективам інтеграції національного законодавства у європейський правовий простір, що створює умови для розвитку цього сектору економіки, підвищення інвестиційної привабливості та впровадження інновацій. У даній роботі досліджуються поняття «послуг, пов'язаних з віртуальними активами» і «постачальник послуг, пов'язаних з віртуальними активами», які запропоновані вітчизняним законодавцем у вже прийнятих нормативно-правових актах, так і в проектах законів, що знаходяться на опрацюванні, а також в нормативно-правових актах Європейського Союзу. Крім того, у статті надаються рекомендації щодо вдосконалення термінології у національному законодавстві, узгодження понять і підходів із європейськими стандартами, для можливості більш гнучкого реагування законодавця у випадку розширення переліку послуг, пов'язаних з віртуальними активами.

Ключові слова: віртуальний актив, криптоактив, криптовалюта, цифрова річ, надання послуг, постачальник послуг, суб'єкт господарювання.

The emergence of cryptocurrencies and blockchain technologies in the world has created a need to regulate the provision of services related to virtual assets. Ukraine and the European Union are looking for the best solutions to ensure legality and security in this segment of the economy. Legal regulation has a major impact on the development of the virtual asset market and the activities of entities operating in it. Clear rules help to increase confidence in virtual assets and bring new participants to the virtual asset market, which has been established and operating for quite some time, including in Ukraine. From the state's point of view, the regulation of the virtual asset market can provide additional budget revenues that can be used to finance other sectors of the economy, such as medicine, education, science, and others.

This article focuses on the issues of legal definition and characterization of services related to virtual assets and entities providing such services at the national level, taking into account the experience of regulating issues related to virtual assets in the European Union. Particular attention is paid to the prospects of integrating national legislation into the European legal space, which creates conditions for the development of this sector of the economy, increasing investment attractiveness and introducing innovations. This paper examines the concepts of "virtual asset-related services" and "virtual asset-related service provider" proposed by the national legislator in the already adopted legal acts and in the draft laws under consideration, as well as in the legal acts of the European Union. In addition, the article provides recommendations for improving the terminology in national legislation, harmonizing concepts and approaches with European standards, to enable a more flexible response by the legislator in the event of an expansion of the list of services related to virtual assets.

Key words: virtual asset, crypto-asset, cryptocurrency, digital thing, service provision, service provider, business entity.

Постановка проблеми. З моменту прийняття Закону України «Про віртуальні активи» № 2074 від 17 лютого 2023 р. [1] та по сьогодні не вирішене питання чіткого легального визначення та класифікації віртуальних активів, а через відсутність механізму оподаткування операцій з віртуальними активами так і не було впроваджено правового регулювання таких операцій. Як наслідок, права та інтереси власників віртуальних активів, а також суб'єктів, які надають послуги, що пов'язані з віртуальними активами, досі залишаються не захищеними. Окрім цього, в редакції Закону України «Про віртуальні активи» не врегульовано ряд питань, які стосуються майнінгу, емісії віртуальних активів, процедури авторизації для емітентів віртуальних та постачальників послуг, що пов'язані з віртуальними активами, тощо, що безперечно унеможливило діяльність таких суб'єктів в правовому полі України.

За підрахунками аналітиків Бюро економічної безпеки України, державний бюджет за десятиріччя втратив

податків на суму щонайменше 3 мільйони гривень від діяльності лише криптобірж, які є основними гравцями на ринку послуг, що пов'язані з віртуальними активами [2]. А враховуючи те, що світовий ринок віртуальних активів постійно розвивається, суми податків, які б могли бути утримані з суб'єктів ринку віртуальних активів, зокрема постачальників послуг, що пов'язані з віртуальними активами, у майбутньому будуть тільки зростати. Повна відсутність правового забезпечення статусу та порядку діяльності постачальників послуг, що пов'язані з віртуальними активами, також робить нашу державу більш привабливою для здійснення недобросовісних операцій з віртуальними активами, метою яких є обхід санкцій і відмивання коштів, та менш привабливою для іноземних інвесторів, які б могли засновувати в Україні компанії, які надають послуги, пов'язані з віртуальними активами.

Зважаючи на викладене, особливої актуальності набуває проблема правового регулювання діяльності з надання послуг, пов'язаних з віртуальними активами.

Стан дослідження проблеми. Наукові дослідження у сфері правового регулювання віртуальних активів в Україні представлені працями таких вчених, як: В. Л. Скрипник, К. Г. Некіт, С. О. Грицай, Р. А. Майданик, О. І. Кулик, В. І. Негнибіда та ін. Роботи цих авторів спрямовані на аналіз і розкриття основних аспектів правового регулювання у сфері віртуальних активів.

Але наразі, у зв'язку зі значущими змінами в національному законодавстві та впровадженням нових ініціатив, що стосуються правового регулювання у сфері віртуальних активів, а також з огляду на поетапне регулювання відносин у цій сфері на рівні Європейського Союзу, виникає необхідність подальшого висвітлення та вирішення проблем регулювання діяльності з постачання послуг, пов'язаних з віртуальними активами.

Метою статті є дослідження змін в національному законодавстві, щодо регулювання діяльності, пов'язаної з наданням послуг щодо віртуальних активів, у порівнянні з нормативно-правовими актами, прийнятими в Європейському Союзі, шляхом співставлення основних положень та термінів, а також вироблення пропозицій з проблемних питань.

Виклад основного матеріалу. Першим кроком законодавця до визначення правового статусу постачальників послуг, що пов'язані з віртуальними активами в Україні, є прийняття 17 лютого 2022 року Верховною Радою України Закону України «Про віртуальні активи» (який по сьогоднішній день так і не набрав чинності – примітка авт.). У п. 8 ч. 1. ст. 1 зазначеного Закону наведено визначення терміну «постачальники послуг, пов'язаних оборотом з віртуальних активів»: ними є виключно суб'єкти господарювання – юридичні особи, які провадять в інтересах третіх осіб один або декілька з таких видів діяльності зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів, обмін віртуальних активів, переказ віртуальних активів, надання посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами. Окремо надано визначенню поняття «оборот віртуальних активів». До цієї категорії законодавець відносить усі правовідносини, які стосуються віртуальних активів, які виникають між учасниками ринку віртуальних активів, а також між ними та державою [1].

У Верховній Раді України було зареєстровано Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» № 10225 від 7 листопада 2023 року [3], яким пропонується внесення змін до Податкового кодексу України, а також представлено нову редакцію Закону України «Про віртуальні активи». Запропонована редакція в більшій мірі дублює положення Регламенту (ЄС) № 2023 /1114 Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів та внесення змін до Регламентів (ЄС) № 1093/2010 та (ЄС) № 1095/2010 і Директив № 2013/36/ЄС та (ЄС) 2019/1937 (Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937) (надалі за текстом – MiCa) [4]. Що не дивно, так як в Пояснювальній записці до даного законопроекту зазначено що він сприятиме розвитку та впровадженню ринку віртуальних активів в Україні та його наближенню до правил ринку криптоактивів Markets in Crypto assets (MiCA), що впроваджуються в ЄС [5].

В цілому запропонованим законопроектом, порівняно з попередньою редакцією, значно вужче врегульовані відносини, пов'язані з віртуальними активами, зокрема встановлено:

– правовий режим віртуальних активів та визначає особливості регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні;

– єдині вимоги щодо пропозиції та допуску віртуальних активів до торгів на торговельному майданчику для віртуальних активів;

– вимоги до постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів;

– вимоги до правовідносин, що пов'язані з оборотом віртуальних активів поза торговельними майданчиками для віртуальних активів;

– засади державної політики у сфері обороту віртуальних активів.

За новою редакцією Закону України «Про віртуальні активи» термін «постачальник послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів» визначений наступним чином: «юридична особа, що функціонує в організаційно-правовій формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, або юридична особа, створена за законодавством іншої держави, яка надає клієнтам одну або декілька послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, на професійній основі та може надавати послуги, пов'язані з оборотом віртуальних активів, відповідно до Закону» [1].

Із зазначеного вбачається, що перелік організаційно-правових форм, в яких можуть здійснювати свою діяльність постачальники послуг, пов'язаних з віртуальними активами, є досить широким, але в той самий час проектом Закону встановлено, що забороняється надання послуг без проходження процедури авторизації, окрім випадків, коли послуги надаються банками, депозитарними установами, інвестиційними фірмами, операторами організованих ринків капіталу, установами електронних грошей. Вимоги, які встановлені порядком авторизації повинні бути дотриманні постачальником послуг протягом всього строку надання ним послуг [3].

Окрім цього, окремо запроваджено термін «послуга, пов'язана з оборотом віртуальних активів», до яких відносяться наступні види діяльності:

а) зберігання та адміністрування віртуальних активів від імені клієнтів;

б) діяльність оператора торговельного майданчика для віртуальних активів;

в) обмін віртуальних активів на грошові кошти;

г) обмін віртуальних активів на інші віртуальні активи;

г) виконання замовлень на віртуальні активи від імені клієнтів;

д) розміщення віртуальних активів;

е) надання послуг з переказу віртуальних активів від імені клієнтів;

є) отримання і передача замовлень на віртуальні активи від імені клієнтів;

ж) надання консультацій щодо віртуальних активів;

з) діяльність з управління портфелем віртуальних активів [3].

Такі визначення термінів однозначно є більш наближеними до MiCa, втім, в MiCa запропонований аналогічний термін має назву «постачальник послуг з криптоактивів» (crypto-asset service provider), що означає юридичну особу або інший суб'єкт господарювання, діяльність якого полягає в наданні однієї або декількох послуг з криптоактивів клієнтам на професійній основі, і якому дозволено надавати послуги з криптоактивів відповідно до Регламенту. Також, на відміну від положень MiCa, до послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів законодавець не відносить надання послуг з переказу криптоактивів за дорученням клієнтів, що означає надання послуг з переказу за дорученням фізичної або юридичної особи криптоактивів з однієї адреси або рахунку розподіленого реєстру на іншу [5].

З вищенаведеного, не беручи до уваги розбіжність змісту термінів «віртуальні активи» та «криптоактиви», можна помітити, що вітчизняний законодавець обмеж-

ується лише послугами, які пов'язані саме з оборотом віртуальних активів, цим самим, певно, наголошуючи на тому, що однією з ознак віртуальних активів є їхня оборотоздатність. Так, Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» № 3320-IX від 10 серпня 2023 року, до видів об'єктів цивільних прав віднесено цифрові речі, тобто блага, що створюються та існують виключно у цифровому середовищі та мають майнову цінність, ними є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої статті 179¹ ЦК України [6].

На нашу думку, назва терміну «послуга, пов'язана з оборотом віртуальних активів» є не зовсім вдалою, оскільки до переліку послуг, пов'язаних з віртуальними активами законодавець відносить такі послуги, як надання послуг зберігання та адміністрування віртуальних активів від імені клієнтів (зберігання або контроль від імені клієнтів віртуальних активів або засобів доступу до таких віртуальних активів), консультацій щодо віртуальних активів (надання персоналізованих рекомендацій клієнту, щодо однієї або кількох операцій стосовно віртуальних активів або послуг постачальника), діяльність з управління портфелем віртуальних активів (управління портфелями, які включають один або кілька віртуальних активів, відповідно до повноважень, наданих клієнтами, на дискреційній основі стосовно кожного клієнта) [3], які можуть лише опосередковано впливати саме на оборот віртуальних активів. Так, законодавцем не враховано, що при наданні таких послуг відсутня така основна ознака обороту, як динаміка віртуальних активів, адже саме динаміка (відчуження, перехід) об'єктів цивільних прав і складає зміст цивільного обороту [7].

Тобто, сам факт існування певних правовідносин між учасниками ринку віртуальних активів та постачальниками послуг, предметом яких є наприклад зберігання та адміністрування віртуальних активів від імені клієнтів, консультацій щодо віртуальних активів, діяльність з управління портфелем віртуальних активів не означає, що результатом таких відносин буде оборот (відчуження, перехід) віртуальних активів. Основне значення обороту вбачається в тому, що він представляє собою рух тих або інших благ, тим самим задовольняючи потреби в них не одного, а декількох або багатьох суб'єктів [8, с. 367].

Буквальне тлумачення поняття «оборот» дозволяє прийти до висновку, що, власне, під оборотом необхідно розуміти вольові правомірні дії учасників цивільних правовідносин, внаслідок яких носій суб'єктивного цивільного права здійснює його реалізацію шляхом передачі цього права іншій особі, і результатом чого виступає зміна права на певний об'єкт. Цивільний оборот це перш за все процес, рух, внаслідок якого блага від одного суб'єкта переходять (чи можуть перейти) до іншого в порядку, який регламенту-

ють норми чинного законодавства. Тобто, цивільний оборот це дії внаслідок яких змінюються носії суб'єктивного права на об'єкт цивільних прав та обов'язків [9, с. 53].

Зважаючи на вищезазначене, термін «crypto-asset service», передбачений МіСа здається більш вдалим по тій причині, що не обмежується лише послугами, пов'язаними з оборотом віртуальних активів. Також, потрібно враховувати, що ринок послуг, пов'язаних з віртуальними активами в Україні, як і в Європейському Союзі, перебуває в постійному розвитку, наприклад в ЄС вирішується питання правового врегулювання послуг кредитування та позики криптоактивів, а тому в найближчому майбутньому перелік таких послуг, буде розширений, у тому числі, цілком ймовірно, послугами, результатом яких не буде оборот віртуальних активів.

Тому вбачається необхідність в тому, щоб в Проекті Закону України «Про віртуальні активи», нову редакцію якого представлено Проектом Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» № 10225 від 7 листопада 2023 року, з метою недопущення невірної правозастосування в майбутньому, розширити поняття «послуга, пов'язана з оборотом віртуальних активів» та «постачальник послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів», виклавши їх наступним чином: «послуга, пов'язана з віртуальними активами», що включає в себе як відносини результатом яких є оборот віртуальних активів, так і відносини внаслідок яких не відбувається переходу прав на віртуальні активи, а саме:

- зберігання та адміністрування віртуальних активів від імені клієнтів;
- діяльність оператора торговельного майданчика для віртуальних активів;
- обмін віртуальних активів на грошові кошти;
- обмін віртуальних активів на інші віртуальні активи;
- виконання замовлень на віртуальні активи від імені клієнтів;
- розміщення віртуальних активів;
- надання послуг з переказу віртуальних активів від імені клієнтів;
- отримання і передача замовлень на віртуальні активи від імені клієнтів;
- надання консультацій щодо віртуальних активів;
- діяльність з управління портфелем віртуальних активів.

Необхідно уточнити і термін, яким визначатиметься постачальник таких послуг. Найбільш вдалим, відповідно, є «постачальник послуг, пов'язаних з віртуальними активами». Це дозволить законодавцю в подальшому більш гнучко реагувати на зміни у сфері послуг, пов'язаних з віртуальними активами та підтримувати стабільний і ефективний розвиток цього ринку в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>.
2. Бюджет втратив 3 млрд грн податків від діяльності криптобірж (2023). Бюро економічної безпеки України. URL: <https://esbu.gov.ua/news/biudzheth-vtratyv-3-mldr-grn-podatkov-vid-diyalnosti-kryptobirzh>?fbclid=IwAR15vz329LIMuCjJeNHsApSjPJoIOAcJI052ELoSijjX0MnJJI-LIEIDU.
3. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» від 07.11.2023 № 10225. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2061102>.
4. REGULATION (EU) 2023/1114 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj>.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2061104>.
6. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав. Закон України від 10.08.2022 № 3320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#n10>.
7. Slipchenko A. S. S. The concept of objects of civil turnover. Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs. 2022. Vol. 97, no. 2. P. 86. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.07>.
8. Спасибо-Фатеева І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. Харків : Золоті сторінки, 2012. 694 с.
9. Скрипник В. Л. Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Кропивницький, 8 листопада 2018 року. Кропивницький: ПОЛІМЕД-Сервіс, 2018. 216 с.